

مقاله پژوهشی
اصل
**Original
Article**

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به «جشنواره فرهنگی - هنری نامه‌ای به امام رضا(ع)» (۱۳۹۴-۱۴۰۰)

مریم اسکافی نوغانی،^۱ رضا عباسپور،^۲ رضا بقائی^۳

چکیده

هدف: هدف از انجام این پژوهش، تحلیل محتوای نامه‌های نگاشته شده به حضرت رضا(ع) در جشنواره فرهنگی - هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) طی سالهای ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ بود. **روش:** روش تحقیق حاضر از نوع اسنادی و سندهای آن، ۲۶۷ نامه، مشتمل بر چهار کتاب و یک فایل منتشر شده بود. تکنیک تجزیه تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوا بود. **یافته‌ها:** نیازهای مطرح شده در نامه‌ها به سه دسته نیازهای فردگرایانه مادی، نیازهای فردگرایانه فرامادی و نیازهای جمع گرایانه ترکیبی تقسیم شد. مقایسه بین نیازهای سه گانه نشان داد، درصد فراوانی خواسته‌های معنوی بیشتر از مادی و درصد نیازهای مادی بیشتر از ترکیبی بود. علاوه بر این، نتایج نشان داد نیازهای جمعی با فراوانی حدود پنج درصد، در اولویت اول و نیازهای گروهی در اولویت دوم نیازهای ترکیبی قرار گرفت؛ یعنی نگارندگان در این دسته بیشتر به فکر رفع حاجات دیگران بودند تا حاجات خود. **نتیجه گیری:** به طور کلی نیازهای مطرح شده در نامه‌ها به صورت متغیر الگویی فردگرایانه و جمع گرایانه پارسونز دسته‌بندی شدند. از نظر آماری نیز درصد نیازهای فردگرایانه بیش از ۹۴ درصد و درصد نیازهای جمع گرایانه بیش از پنج درصد بود. همچنین مشخص شد نیازهای مطرح شده در نامه‌ها تحت تأثیر دین و تفکر دینی و به عبارت دقیق‌تر؛ بیشتر به سمت ارزشهای معنوی و دینی و فرامادی بود تا مادی.

واژگان کلیدی: اسنادی، تحلیل محتوا، نامه، فردگرایی، جمع گرایی.

◆ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۶

۱. دکترای تخصصی جامعه‌شناسی، استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گناباد (نویسنده مسئول).

تلفن: ۰۹۱۵۳۲۲۱۰۰۳ / mar.eskafi@iau.ac.ir

۲. دکترای تخصصی فقه و مبانی حقوق، استادیار گروه فقه و مبانی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد.

Reza.Abbaspour@iau.ac.ir

۳. کارشناس ارشد ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد. تلفن: ۰۹۱۵۹۱۱۷۳۹۴ /

rezabaghaei1015@gmail.com

الف) مقدمه و بیان مسئله

زبان، مهم‌ترین ابزار در ارتباط انسانی است که هم اثرپذیر و هم تأثیرگذار است و استفاده‌های ما از شکل‌های زبانی نیز تابع همین اصل و قاعده است؛ بنابر این، زبان می‌تواند یک ابزار اجتماعی باشد. وجه اجتماعی زبان، مهم‌ترین عامل در شکل‌بخشیدن به اصول و روشها و ضابطه‌های نامه‌نگاری است. درپر و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند نامه با اهداف گوناگونی مانند اطلاع‌رسانی، خواهش، ترغیب یا حفظ استمرار ارتباط با مخاطب نوشته می‌شود. نامه‌نویستن در واقع نوعی کنش است که طبق نظریه پارسونز می‌تواند در پنج دسته دوگانه قرار بگیرد و تا حدی نشانه طرز تفکر فرد است. همچنین طبق نظر وبر، کنشهای عقلانی دو نوع دارد که یک نوع، معطوف به هدف؛ یعنی مبتنی بر محاسبه ارتباط وسیله و نتیجه است؛ یعنی کنشگر بیشتر به دنبال افزایش سود یا نوعی سود مادی است و در نوع دوم، کنشگر به دنبال رسیدن به درجه‌ای معنوی است.

در این زمینه توجه به نظریات روان‌شناسی بسیار ضروری است. دسته‌ای از نظریات، رفتار انسان را تابعی از خود فرد و عوامل درونی او، اعم از امور فکری یا روانی می‌دانند. آنچه در بین اکثر نظریات مختلف، وجه مشترک است، نیازهای درونی فرد است؛ یعنی انگیزه حرکت و انجام کنش توسط فرد، چیزی جز نیازهای درونی انسان نیست. در این زمینه مشهورترین نظریه، هرم سلسله‌مراتب نیازهای مازلو است. به اعتقاد مازلو، نیازهای آدمی از یک سلسله‌مراتب برخوردارند که رفتار افراد در لحظات خاص تحت تأثیر شدیدترین نیاز قرار می‌گیرد. هنگامی که ارضای نیازها آغاز می‌شود، تغییری که در انگیزش فرد رخ خواهد داد بدین گونه است که به جای نیازهای قبل، سطح دیگری از نیاز اهمیت یافته، محرک رفتار خواهد شد. نیازها به همین ترتیب تا پایان سلسله‌مراتب نیازها اوج می‌گیرند و پس از ارضا، فروکش کرده، نوبت به دیگری می‌سپارند. طبق نظریه نیازهای مازلو، هر انسانی پنج دسته نیاز اساسی دارد که به طور سلسله‌مراتبی در یک هرم قرار می‌گیرند. نیازهای اساسی دسته اول، شامل نیازهای زیستی است. نیازهای دسته دوم، نیازهای امنیتی است. دسته سوم، نیازهای اجتماعی؛ دسته چهارم، نیاز به احترام و دسته پنجم، نیاز به خودشکوفایی است (رضاییان، ۱۳۷۹: ۱۰۹). در واقع؛ از نظر مازلو اگر این نیازها رفع نشوند، انسان به کمال مطلوب خود نمی‌رسد. بدیهی است که هرچه ارضای این نیازها با مشکلات و موانع بیشتری همراه باشد، انسان در رنج بیشتری خواهد بود.

در این زمینه، فرانکل عقیده دارد که انسان نمی‌تواند از رنج و عذاب دوری کند، اما می‌تواند طرز برخورد با آن را انتخاب کند. تنها برای منافع شخصی و احتیاجات سطح پایین به دنبال چیزهایی رفتن و در کل، نبود معنا در زندگی اشخاص، نوعی بیماری روانی است. نظریه معنی‌درمانی به نیاز مکرر انسان به جستجو، نه برای خویشتن، بلکه برای معنایی که به هستی ما منظوری ببخشد، مرتبط است. طبق این نظریه، هرچه بیشتر بتوانیم از خود بالاتر برویم و برای چیزی یا کسی از خود گذشتگی کنیم، انسان‌تر می‌شویم. این معیار نهایی رشد و پرورش شخصیت سالم و برین است. برخی از انسانها چون معنایی ارزشمند در زندگی خود نمی‌بینند، گرفتار خلأ درونی می‌شوند. «ویژگی این حالت، نبودن معنا، هدف، منظور و احساس تهی‌بودن است». فرانکل معتقد است «هدایت رفتار انسان، غریزی نیست و او باید فعالانه به انتخاب آنچه می‌کند پردازد» (شولتز و شولتز، ۱۴۰۲: ۱۹۹-۱۹۸). دیگر اینکه انسان بر خلاف گذشته، بر اساس سنتها عمل نمی‌کند (فرانکل، ۱۳۹۷: ۹). هرچه تأثیر دین یا نقش آداب و سنن و ارزشها کاهش یابد، انسان تنها تر می‌شود تا خود برای خود تصمیم بگیرد و مسئولیت آنها را به دوش بکشد. (شولتز و شولتز، ۱۴۰۲: ۱۹۹)

دین، یکی از ابزارهایی است که به زندگی انسان معنا می‌بخشد. «از خصلت و کیفیت زندگی گرفته تا سبک و حالات اخلاقی و زیبایی‌شناختی و جهان‌بینی، همه دارای یک معنای دینی‌اند. تصویری که انسانها از شیوه امور به گونه‌ای بالفعل دارند و فراگیرترین اندیشه‌های آنان درباره سامان زندگی، همه تحت تأثیر دین قرار دارد. روحیات یک گروه اجتماعی از طریق باورها و رفتار دینی، شیوه‌ای از زندگی را به انسان نشان می‌دهد که با جهان‌بینی آن گروه مطابقت دارد. به این ترتیب، می‌توان گفت که جهان‌بینی تعریف‌شده یک گروه نیز با شیوه زندگی آنها انطباق دارد؛ یعنی دین علاوه بر وجه ذهنی، به سادگی از خصلت عینیت‌بخشی در ترجیحات و سلاقی انسانی نیز برخوردار است. گیرتر^۱ معتقد است این نوع مواجهه با برانگیختن احساسات عمیق اخلاقی و زیبایی‌شناختی، باورهای پذیرفته شده درباره جهان را به عنوان شواهد تجربی حقیقت این احساسات، تأیید می‌کند. نمادهای مذهبی، نوعی همسازی بنیادی میان سبک خاصی از زندگی و نوعی مابعدالطبیعه ویژه (گرچه به صورت تلویحی) را صورت‌بندی کرده و با این کار، هر یک از آنها را با مرجعیت وام گرفته از دیگری حفظ می‌کنند. (گیرتر، ۱۳۹۹: ۱۱۷)

گاهی اوقات انسان حتی نمی‌داند اصلاً در طلب چه چیزی است. در عوض، یا مایل است به کاری که دیگران انجام می‌دهند بپردازد یا کاری را که دیگران از او می‌خواهند انجام می‌دهد (فرانکل، ۱۳۹۷: ۹). گاهی اوقات این زندگانی تهی، از پشت نقابهایی خود را می‌نماید؛ نقابهایی همچون قدرت‌خواهی و لذت‌طلبی که جایگزین آرزوهای بی‌کام‌مانده معناجویی شده‌اند. (همان: ۷۰)

از این رو، می‌توان گفت ارتباط با امام معصوم، در واقع وسیله‌ای برای وصلت انسان به نوعی معناگرایی و ارتباط با موجودی بالاتر؛ یعنی خداست که خالق اوست. انسانها طبق دستورات اسلام، از طریق ائمه با خدا ارتباط برقرار می‌کنند؛ یعنی ارتباط با امام را میانجی بین خود و رفع حوائج و نیازهای خود توسط خدا می‌دانند. بررسی نامه‌ها و کشف لایه‌های پنهان واقعیت، از این نظر بسیار حائز اهمیت است. در ضمن، با توجه به اینکه در راستای ترویج و احیای سیره معصومین (علیهم‌السلام) از این دست تحقیقات بسیار محدود انجام شده است، بررسی این نامه‌ها می‌تواند اطلاعات جامع زیادی از جنبه‌های مختلف در اختیار محقق قرار دهد که از یک سو سبک نوشتاری و ارتباطی نگارندگان به این امام رئوف را نشان دهد و از سوی دیگر، روشی متفاوت برای شناخت فرهنگ، نوع تفکر، سبک زندگی و وضعیت حضور این امام معصوم در زندگی آنان را به نمایش بگذارد.

۱. پیشینه تجربی

با توجه به اینکه موضوع پژوهش حاضر، مطالعه نامه به یک مخاطب خاص است؛ پژوهشی در این زمینه در ایران یافت نشد. اما مطالعاتی که رابطه غیر مستقیم با موضوع داشتند، بررسی شدند. از بخشی دیگر که استفاده بیشتری شد، به چهار دسته تقسیم شدند. در جدول ۱، مشخصات پیشینه‌های استفاده شده و نوع کاربرد هر کدام در مقاله حاضر آمده است.

جدول ۱: معرفی آثار پیشین و کاربرد آنها در مقاله

دسته‌ها	نام و نام خانوادگی	سال	موضوع	روش	کاربرد در مقاله
تحلیل محتوای نامه‌های ائمه به زیردستان	حبیبی	۱۴۰۱	سنخ‌شناسی نامه‌های پیامبر	تحلیل محتوا	استفاده از روش
	جعفری	۱۳۹۶	تحلیل نامه‌های امام کاظم	تحلیل محتوا	استفاده از روش

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ۱۵۷

نامور	۱۳۹۹	تحلیل نامه‌های امام حسین	تحلیل محتوا	استفاده از روش
تحلیل انواع نامه‌های تاریخی و غیر تاریخی	باغچیقی	۱۳۹۶	تحلیل نامه‌های سرگشاده	استفاده از نظریات
	کشتمند	۱۴۰۰	سنخ‌شناسی عریضه‌ها	تحلیل کیفی کمی
	فصیحی	۱۳۸۹	تحلیل شکواییه	تحلیل محتوا
تحلیل نامه‌های مختلف در کتب مشهور	غلامی کوتانی و علیزاده	۱۳۹۷	تحلیل دو منظومه غنایی	تحلیل و مقایسه
	جلالی	۱۳۹۷	تحلیل احساسات در نامه‌ها	تحلیل محتوا
	ریمانی‌نیکو و لطف‌آبادی	۱۳۹۵	تحلیل تملق در نامه‌ها	تحلیل محتوا
	شیخ حسینی و همکاران	۱۳۹۸	مدلسازی و تحلیل ارتباطات انسانی	توصیفی تحلیلی
تحلیل انواع ارتباطات انسانی	پورعباس	۱۳۹۷	شکواییه	تحلیل محتوا
	طالبی و سلامی	۱۳۹۵	عریضه‌نویسی در جملکران	تحلیل مضمونی
	شهبازیان و همکاران	۱۳۹۲	تحلیل اسناد عریضه‌نویسی	توصیفی تحلیلی
	نگهبان	۱۳۹۶	مدلسازی احساسات	داده کاوی
				استفاده از نوع تحلیل

موضوعات آثار داخلی در سه دسته قرار گرفته‌اند. دسته اول، با هدف تدوین یک دیدگاه اسلامی پیرامون مبحث آسیب‌شناسی روانی یا با هدف سنخ‌شناسی موضوعی و تحلیل ساختاری انجام شده‌اند. در دسته دوم، یا نامه‌های مشهور با هم مقایسه شده‌اند یا به معرفی و تحلیل بیان عاطفی، احساسی و مضامین اجتماعی پرداخته شده است. دسته سوم نیز مختص تحلیل انواع نامه‌های تاریخی و غیر تاریخی است که ارتباط کمی با تحقیق حاضر دارند. برای مثال، رساله کشتمند (۱۴۰۰) با تکیه بر اسناد عرایض منطقه کرمانشاهان، کنشگران عریضه‌ها را گونه‌شناسی کرده است؛ پژوهش باغچیقی (۱۳۹۶) به مطالعه روان‌شناختی پنج نامه سرگشاده از ادبیات پنج کشور پرداخته است؛ همچنین در مقاله فصیحی (۱۳۸۹)، شکواییه‌های

زنان دوره مشروطه با ارجاع به ارکان چهارگانه حقوق شهروندی؛ یعنی برابری، آزادی، امنیت و مالکیت، تحلیل شده است.

جستجو در پایگاههای اطلاعاتی، منابع خارجی بسیار محدودی را در زمینه موضوع تحقیق حاضر نشان داد. یکی از پیشینه‌های خارجی که از نظر نوع محتوا کمی شبیه مقاله حاضر است، مقاله پاندا^۱ (۲۰۲۳) درباره نامه‌ای است که به طور خاص خطاب به رهبران مسیحی و یهودی جنوبی است و از نویسنده خواسته شده به خاطر صلح کلی در شهر، کمپین‌های غیر خشونت‌آمیز خود را در بیرمنگام متوقف کند. پژوهش هایس^۲ (۲۰۲۱) سعی کرده است با تحلیل نامه منسوب به امام نهم شیعیان، امام محمد جواد (ع)، نشان دهد که شیعیان امامیه نیز با ساختارهای نهادی تعریف شده‌اند که آنها را در مقام جامعه به امام خود می‌بندند. این نامه یک تقاضای مالیات و تشویق به پرداخت خمس غنایم جنگی و سایر اقلام است. پژوهش خارجی سوم، متعلق به ادنان^۳ (۲۰۲۰) است که به تحلیل نامه‌های مبادله‌شده بین امام علی (ع) و معاویه پرداخته‌اند. آنها با تحلیل این نامه‌ها به این نتیجه دست یافته‌اند که در حروف، غالباً معنایی است که نویسنده از طریق عبارات منظور می‌کند و کلمات، بیشتر از آنچه نوشته شده، به نظر می‌رسد. در حوزه عمل‌گرایانه، به این موضوع «تلویح» می‌گویند.

واکاوی پیشینه تجربی داخلی و خارجی نشان می‌دهد از زمان قدیم، نامه یکی از راه‌های ارتباطی بوده و همچنان این راه ادامه دارد؛ یعنی با وجود پیشرفت فناوری، نامه‌نگاری هنوز جایگاه خود را حفظ کرده و در اشکال مختلف، با اهداف متفاوت انجام می‌شود. همه این آثار بیانگر این واقعیت‌اند که نامه‌ها دارای بارهای معنایی مهمی‌اند که می‌توانند بیشتر از آنچه نوشته شده به نظر برسند؛ لذا نیاز به تحلیل دارند.

با این همه، کلاً ساختار، اهداف و نیازهای نگارندگان نامه در تحقیق حاضر متفاوت است. در این مقاله سعی شده است هم با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی به تحلیل آماری بخشی از ویژگی‌های نامه‌ها دست یافته شود؛ هم در بخش کیفی با کدگذاری محتوای نامه‌ها به نتایج آشکار و لایه‌های پنهان این محتواها پی برده شود.

از طرفی، به نظر می‌رسد در جامعه ایران امروز، اعتقادات دینی و گرایش به دو امانت پیغمبر (ص)؛ یعنی قرآن و اهل بیت (ع)، کم‌رنگ شده است؛ لذا انجام چنین تحقیقاتی می‌تواند برای زنده نگه داشتن یاد این دو یادگار رسول خدا، گام مؤثری باشد. در این راستا،

1. Panda
2. Hayes
3. Adnan

اینگونه اقدامات فرهنگی ارزشمند که توسط ادارات مختلف از جمله اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان رضوی انجام شده است، قطعاً می‌تواند علمی هم باشد. از این رو، بهتر است از کتابخانه این ادارات خارج شده و در قالب پایان‌نامه‌ها، طرح‌های پژوهشی و در نهایت مقاله، به رؤیت اهل علم و نخبگان فرهنگی نیز برسد تا ارزش و اثرگذاری آن در جامعه مضاعف شود.

علاوه بر آنچه ذکر شد، انجام کار علمی روی این میراث بزرگ فرهنگی، می‌تواند الگوی خوبی برای ادارات دیگر و همچنین برای اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی باشد تا با این تحقیقات علمی، گام‌های مؤثرتری در راستای احیای فرهنگ مقدس شیعیان برداشته شود. از همه مهم‌تر اینکه با انجام چنین تحقیقاتی، شناخت گسترده‌تر با ابعاد بیشتری از فرهنگ ایرانی به دست خواهد آمد که در جای خود بسیار ارزشمند و از ضرورت‌های علمی در راستای پژوهش‌های فرهنگی است.

بنابر این؛ بررسی نامه‌های ارسال شده به جشنواره فرهنگی نامه‌ای به امام رضا(ع) می‌تواند اطلاعات جامع زیادی از جنبه‌های مختلف در اختیار محقق قرار دهد که از یکسو بیانگر سبک نوشتاری و ارتباطی نگارندگان به این امام رئوف را نشان دهد و از سوی دیگر، روشی متفاوت برای شناخت فرهنگ، نوع تفکر، سبک زندگی و وضعیت حضور این امام معصوم در زندگی آنان را به نمایش بگذارد. از طرفی با توجه به پیشینه محدود در این زمینه، اجرای چنین تحقیقی، انگیزه مضاعف برای محقق ایجاد کرده است. از این رو، تحقیق حاضر به دنبال تحلیل محتوای کیفی و کمی نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) است. به دنبال این هدف، سؤالات ذیل پاسخ داده خواهد شد:

- نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) از چه ویژگی‌های نوشتاری برخوردارند؟ (توصیف کلی)
- درخواست‌های نگارندگان در نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) در چند قالب طبقه‌بندی می‌شوند؟ (تحلیل کیفی)
- سهم هر یک از انواع نیازها و کنش‌های نامه‌نگاران در نامه‌های ارسالی به جشنواره نامه‌ای به امام رضا(ع) چقدر است؟ (تحلیل کمی)

ب) روش تحقیق

با توجه به اینکه محقق به دنبال تحلیل و کشف موضوعات ذکر شده در متون نامه‌های افراد شرکت‌کننده در جشنواره است، از روش اسنادی استفاده شد. در اینجا، اسناد، نامه‌های

ارسالی به جشنواره است. در روش اسنادی، علاقه پژوهشگر این است که از فهم مقاصد و انگیزه‌های اسناد و متون یا تحلیلهای تأویلی یک متن خارج شده، آن را به عنوان زبان مکتوب و گفتمان نوشتاری نویسنده، بپذیرد و به آن استناد کند. بنابر این، بستر معرفت‌شناختی و تکنیکی در روش اسنادی، بیشتر به پارادایم تفسیری نزدیک است (دوورژه، ۱۳۷۵: ۶۵). همچنین از آنجا که محقق در صدد کشف معنای نهفته در گزاره‌های متن نامه‌هاست که گاهی به طور آشکار قابل تشخیص نیست؛ با انتخاب گزاره‌های معنادار، قصد دارد معناهای نهفته درون متن را کشف کند. بنابر این، می‌توان گفت نوع این تحقیق از نوع اکتشافی نیز می‌باشد.

جامعه آماری تحقیق حاضر، شامل گزیده نامه‌هایی است که طی جشنواره‌ای با عنوان «نامه‌ای به امام رضا(ع)» از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ جمع‌آوری و در قالب چهار کتاب یا فایل، مکتوب شده است. از آنجا که تعداد این آثار محدود بوده است، به لحاظ آماری تمام‌شماری صورت گرفته است. تعداد کل نامه‌ها، ۲۶۷ نامه بوده است. واحد تحلیل در این تحقیق، شامل عبارات، مضامین، جملات و کلمات مندرج در نامه‌های ارسال شده به جشنواره امام رضا(ع) و خطاب به ایشان است.

با استفاده از ضریب هولستی، اعتبار یافته‌ها نیز به دست آمد. در این ارزیابی، انتخاب مقوله‌ها برای کدگذاری به گونه‌ای انجام شد که برای کدگذاران از معنی یکسان برخوردار باشد. در این مطالعه، میزان پایایی تحقیق بر اساس درصد توافق بین دو کدگذار و بر اساس فرمول ضریب پایایی هولستی محاسبه شد؛ بدین صورت که تعداد واحدهای کدگذاری شده و میزان توافق دو کدگذار در فرمول ذیل قرار گرفت. بر اساس این فرمول، میزان توافق بین دو نفر، برابر با ۰.۹۳۷ به دست آمد. در اینجا در ارزیابی دو کتاب نمونه از شش کتاب مورد بررسی که شامل جشنواره سوم و پنجم می‌باشد، جمعاً ۸۰ عبارت توسط دو کدگذار ثبت شد که روی ۷۵ مورد با یکدیگر توافق داشتند.

جدول ۲: محاسبه ضریب پایایی هولستی

$CR = \frac{2M}{C1 + C2}$		$.937 = \frac{2(75)}{80 + 80}$	
C2 = کدگذار دوم	C1 = کدگذار اول	M = تعداد توافق‌ها	CR = پایایی

در روش اسنادی، استفاده پژوهشگر از سنخ‌شناسی‌های متنوع و ایجاد طبقه‌بندی بین نظریات و رویکردهای متعدد، جایگاه ویژه‌ای دارد. دوورژه «دو نوع سند را از هم متمایز

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ♦ ۱۶۱

می‌کند: سندهایی که دربارهٔ واقعیتهای اطلاعات می‌دهند و سندهایی که خودشان به صورتی، واقعیت‌اند. او سپس می‌افزاید: «روشهای تحلیل تاریخی اساساً برای تحلیل سندهای نوع نخستین به کار برده می‌شوند» و تحلیل محتوا برای تحلیل سندهای گروه دوم استفاده می‌شود (دوورژه، ۱۳۷۵: ۱۰۴، ۱۱۶). همان‌طور که فسایی صادقی و عرفان‌منش (۱۳۹۴) نیز ذکر کرده‌اند، روش اسنادی در مقام یک روش مستقل می‌تواند از تکنیکهای پژوهشی متعدد، مانند فراتحلیل‌های کیفی، تحلیل محتوا، تحلیل ثانویه داده‌ها، کدگذاری و طبقه‌بندی استفاده کند. از این رو، برای تجزیه تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شد. کریپندورف، تحلیل محتوا را تکنیکی پژوهشی معرفی می‌کند که به منظور استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها دربارهٔ متن آنها به کار می‌رود (کریپندورف، ۱۴۰۲: ۲۵). کار تحلیل محتوا از لحاظ جهت‌گیری، اساس تجربی است و اکتشافی دربارهٔ پدیده‌های واقعی به قصد پیش‌بینی است. تحلیل محتوا از تصور مرسوم از محتوا به منزلهٔ موضوع مورد توجه فراتر رفته و پیوند تنگاتنگی با برداشتهای جدید از پدیده‌های نمادین دارد. بافت متغیر جامعه، مستلزم تعریف ساختاری محتواست؛ یعنی در نظر گرفتن کانالها و محدودیتهای انتقال اطلاعات، فرایندهای ارتباطاتی و کارکرد و اثراشان در جامعه. (همان: ۱۰-۹)

در این روش، از دستورالعمل کدگذاری برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده می‌کنند و محققان مجبور نیستند مستقیم به افراد مراجعه کنند، بلکه به آثار و پیامهای تولیدشده آنان مراجعه می‌کنند. ضمن اینکه در تحلیل محتوا، امکان مقایسهٔ تطبیقی بین پیامهای تولیدشده در یک مقطع یا مقاطع گوناگون وجود دارد. در این روش، ابتدا مفاهیم اولیه از متون تحت مطالعه، استخراج و بر اساس آنها، مقولات ساخته می‌شوند. مقولات معمولاً از مفاهیم انتزاعی‌ترند. در مرحلهٔ آخر، مقولات به عبارات یا واژگان انتزاعی‌تر و بزرگ‌تری تقسیم می‌شوند که قالب کلی موضوع مورد مطالعه را در خود جای داده‌اند و با نامهای مضمون، تم یا هستهٔ مرکزی از آنها یاد می‌شود. از آنجا که یکی از اهداف مقاله حاضر، ارائهٔ فراوانی و مقایسهٔ آماری مضمونهای به دست آمده از تحلیل کیفی است؛ بنابراین، از تحلیل محتوای کمی نیز استفاده خواهد شد. تحلیل محتوای کمی، روشی است که در آن ویژگی‌های مطالب متنی، دیداری یا شنیداری به طور نظام‌مند طبقه‌بندی، ثبت و تجزیه و تحلیل می‌شوند. مرحلهٔ پایانی، هم برای بخش کیفی و هم بخش کمی، تفسیر نتایج است. (بازدار، ۱۳۹۲)

ج) یافته‌های تحقیق

محتوای نامه‌ها بر اساس نیازهای افراد، در سه دسته اولویت‌بندی شد: نیازهای فردگرایانه مادی، نیازهای فردگرایانه فرامادی و نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی. (جداول ۳ و ۴)

۱. نیازهای فردگرایانه مادی

منظور از نیازهای فردگرایانه مادی، شامل مجموعه‌ای از تقاضاهای شخصی و منتج به آرزوهای دنیایی و بسیار نزدیک به طبقه‌بندی به دست آمده از هرم نیازهای مازلو است که سطح اولیه نیازها در هرم او، نیازهای امنیتی و ایمنی است. نیازهای امنیتی ایمنی، مهم‌ترین نیاز انسان و شاید بتوان گفت ضروری‌ترین نیاز برای طی کردن مراحل بعدی است. انسان تا نتواند از نظر برخی نیازها تأمین باشد یا احساس امنیت کند، نمی‌تواند دست به کار دیگری بزند. بنابر این، این نیازها در نامه‌ها به عنوان نیازهای مادی مالی، نیازهای روانی، محافظت قانونی و سلامت جسم و روح مطرح شده است.

جدول ۳: کدگذاری سه مرحله‌ای محتوای نامه‌ها

تم اصلی	زیرتم فرعی ۲	زیرتم فرعی ۱	مفاهیم
نیازهای فردگرایانه مادی	نیازهای امنیتی و ایمنی	نیازهای مالی و مادی	خانه‌دار شدن، پیدا کردن شغل، رفع گرانی و مشکلات اقتصادی، افزایش محصولات باغی و کشاورزی، بهبود وضعیت مالی، برنده شدن در قرعه‌کشی، معامله با امام.
		نیازهای روانی	رفع کدورت‌های موجود، شکوه از تنهایی و غم و تاریکی، شکوه از روزگار، درد دل.
		محافظت قانونی	فاش نشدن راز خود و دیگران، طلب آرامش و صبر، طلب آرامش و امنیت کشور
		سلامت جسم و روح	گرفتن حقوق خود از دیگران، برگشت اموال و اشیای گمشده شفای بیماری خود و دیگران، شفایافتن انواع بیماری‌ها، سلامت جسم و روح

۲. نیازهای فردگرایانه فرامادی

طبق دسته‌بندی جدول ۴، کسانی که خواستار چنین نیازهایی‌اند، در واقع منبع را درون فرد نمی‌دانند و زندگی را بر اساس انتظارات بیرونی تعریف نکرده‌اند، بلکه به دنبال اهداف بالاتری‌اند. این نیازها شامل مجموعه‌ای از نیازهای معنوی و اجتماعی است. نیازهای معنوی از مقولات پایبندی به تعهدات دینی، دادخواهی از امام، پناهگاه امن امام، توکی و تبری و

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ۱۶۳

معناگرایی تشکیل شده و نیازهای اجتماعی شامل نیاز به عشق و احساس تعلق و جایگاه اجتماعی است.

جدول ۴: کدگذاری سه مرحله‌ای محتوای نامه‌ها

تم اصلی	زیرتم فرعی ۲	زیرتم فرعی ۱	مفاهیم
نیازهای فردگرایانه فرامادی	نیازهای معنوی	پابندی به تعهدات دینی	استمداد برای نماز اول وقت، طلب بخشش برای کوتاهی در عبادات، درخواست کمک برای تقویت ایمان، دوری از گناهان فردی، به راه خیرهدایت شدن، طلب شفاعت در دنیا و آخرت، توسل به امام، طلب درستی و صداقت
		دادخواهی از امام	فداکاری ایرانیان در نبردها، پایان جنگ فلسطین، رفع اختلاف فرقه‌ها
		پناهگاه امن امام	طلب مشاوره از امام، پناه آوردن به امام رضا، گلایه از دوری خود از امام، گلایه از دوری از خدا
		معناگرایی	طلب زیارت مکانهای زیارتی ائمه، دعوت از امام رضا (ع)، طلب سرباز امام زمان بودن، آشتی با امام رضا، خشنودی امام رضا، اظهار ارادات به امام، هدیه معنوی به امام، تشکر از امام، درخواست توجه و همدلی
		توکی و تبری	حمایت از ائمه، پایمال شدن حقوق حضرت فاطمه، بیان سختی‌های ائمه علیهم السلام، ذکر ائمه و بیان احساسات نسبت به آنان، محشور شدن با ائمه، خشم و نفرت نسبت به دشمنان ائمه، لطف ائمه به دشمنان، جهل و نادانی یاران ائمه، تعجیل در ظهور امام زمان (عج)
نیازهای اجتماعی	نیازهای اجتماعی	جایگاه اجتماعی	طلب پیشرفت تحصیلی
		نیاز به عشق و احساس تعلق	طلب شادی والدین، طلب آشتی والدین، داشتن خانواده و همسر، خواستن روابط صمیمی بین اعضای خانواده، حل شدن مشکلات روابط با همسر

۳. نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی

بر اساس جدول ۵، دسته‌ای از مطالب، از امام رضا خواسته‌اند که نیازهای مادی و معنوی همه یا بخشی از افراد جامعه را، اعم از نیازهای مادی و معنوی رفع فرمایند؛ یعنی موفقیت دنیا و آخرت را برای همه افراد جامعه یا گروهی از جامعه (جوانان) از امام معصوم خواسته‌اند که با

عبارت نیازهای جمع گرایانه ترکیبی نامگذاری شده‌اند و در قالب نیازهای دنیوی و اخروی و دو زیردسته جمعی و گروهی خود را نشان داده‌اند.

جدول ۵: کدگذاری سه مرحله‌ای محتوای نامه‌ها

تم اصلی	زیرتم ۲ فرعی	زیرتم ۱ فرعی	مفاهیم
نیازهای جمع گرایانه ترکیبی	دنیوی و اخروی	نیازهای جمعی	زندگی و مشکلات آن، رفع حاجات دیگران، طلب خیر و برکت برای خود و دیگران، رفع مشکلات فرهنگی سیاسی و اجتماعی، رفع مشکلات کشور
		نیازهای گروهی	درخواست توجه امام رضا به نوجوانان و بچه‌ها، عاقبت به خیری جوانان، خوشبختی جوانها

۴. توزیع فراوانی نیازهای سه گانه

جدول ۶، فراوانی نیازها را به ترتیب سه اولویت‌بندی اولیه نشان داده است. در دسته اول (نیازهای فردگرایانه فرامادی) نیازهای معنوی در ارجحیت قرار دارند و بیشترین درصد (بیش از ۴۸ درصد) را داشتند. دسته دوم (نیازهای فردگرایانه مادی) با فراوانی ۴۶.۵ درصد در مرتبه بعدی قرار دارند و دسته سوم (نیازهای جمع گرایانه ترکیبی) که در آنها هر دو دسته نیازهای دنیایی و آخرتی برای همه یا بخشی از اعضای جامعه مطرح شده و کمترین فراوانی (بیش از ۵ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۶: درصد فراوانی نیازهای سه گانه

عنوان	فراوانی	درصد
نیازهای فردگرایانه فرامادی	۱۹۸۷	۴۸.۲۶
نیازهای فردگرایانه مادی	۱۹۱۸	۴۶.۵۹
نیازهای جمع گرایانه	۲۱۲	۵.۱۵
جمع کل	۴۱۱۷	۱۰۰

یک) توزیع فراوانی نیازهای فردگرایانه مادی

نیازهای مادی بر اساس نظریه مازلو، در بر گیرنده نیازهای امنیتی و ایمنی است که زیرمجموعه‌های آن عبارتند از: نیازهای مادی و مالی، نیازهای روانی، محافظت قانونی، سلامت جسم و روح. طبق جدول ۷، در بین این نیازها؛ یعنی از ۴۶ درصد کل نیازهای فردگرایانه مادی، نیازهای مرتبط با روان انسانها در بین ۱۹۱۸ نیاز، بیشترین درصد را دارد

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ۱۶۵

که نشان از حجم بالای مشکلات و نیازهای روانی نسبت به مشکلات مالی دارد و این نتیجه جای تأمل زیادی دارد.

جدول ۷: درصد فراوانی نیازهای فردگرایانه مادی (نیازهای امنیتی ایمنی)

عنوان	فراوانی	درصد
نیازهای مالی و مادی	۱۸	۰/۶۴
نیازهای روانی	۱۶۲۱	۳۹/۳۷
محافظت قانونی	۳	۰/۰۷
سلامت جسم و روح	۲۷۶	۶/۷۰
جمع کل	۱۹۱۸	۱۰۰

دو) توزیع فراوانی نیازهای فردگرایانه فرامادی

بر اساس جدول ۸، در بین نیازهای فردگرایانه فرامادی، توکی و تبرّی با ۶۵ درصد، بیشترین فراوانی را دارد و معناگرایی با ۲۰ درصد در رتبه بعدی قرار گرفته است.

جدول ۸: درصد نیازهای فردگرایانه فرامادی

عنوان	فراوانی	درصد
پایبندی به تعهدات دینی	۷۲	۰/۰۴
دادخواهی از امام	۱۷	۰/۰۰۸
پناهگاه امن امام	۱۷۵	۰/۰۹
معناگرایی	۴۰۷	۰/۲۰
توکی و تبرّی	۱۲۸۴	۰/۶۵
جایگاه اجتماعی	۲۴	۰/۰۱
عشق و احساس تعلق	۸	۰/۰۰۴
جمع کل	۱۹۸۷	۱۰۰

سه) توزیع فراوانی نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی

همانطور که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، در بین نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی، ۹۳ درصد مرتبط با نیازهای جمعی بوده است و فقط هفت درصد برای گروهی از اعضای جامعه درخواست کرده‌اند.

جدول ۹: درصد فراوانی نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی

عنوان	فراوانی	درصد
نیازهای جمعی	۱۹۷	۹۳
نیازهای گروهی	۱۵	۷

جمع کل	۱۹۱۸	۱۰۰
--------	------	-----

۵. دسته‌بندی نیازهای فردگرایانه مادی

در بین نیازهای مادی در جدول ۱۰، درد دل با امام رضا (برای مشکلات مادی) بالاترین درصد را دارد.

جدول ۱۰: درصد فراوانی نیازهای مادی

تم اصلی	زیر تم فرعی ۲	زیر تم فرعی ۱	مفاهیم	فراوانی مطلق	درصد
نیازهای فرد گرای انه مادی	نیازهای مالی و مادی		پیدا کردن شغل	۶	۰.۰۰۳
			خانه دار شدن	۳	۰.۰۰۱
			رفع گرانی و مشکلات اقتصادی	۲	۰.۰۰۱
			افزایش محصولات کشاورزی	۲	۰.۰۰۱
			بهبود وضعیت مالی	۲	۰.۰۰۱
			انجام نذر در قبال رفع حاجت	۲	۰.۰۰۱
			برنده شدن در قرعه کشی بانک	۱	۰.۰۰۰ ۱
	نیازهای امنیتی و ایمنی		درد دل به صورت کلی	۱۵۷۶	۰.۸۳
			شکوه از تنهایی و غم و تاریکی	۱۸	۰.۰۰۰۹
			شکوه از روزگار	۸	۰.۰۰۰۴
			فاش نشدن راز خود و دیگران	۱۰	۰.۰۰۰۵
			طلب آرامش و صبر	۴	۰.۰۰۰۲
			طلب آرامش و امنیت کشور	۴	۰.۰۰۰۲
			رفع کدورت های موجود	۱	۰.۰۰۰ ۱
	محافظت قانونی		گرفتن حقوق خود از دیگران	۲	۰.۰۰۰۱
			برگشت اموال و اشیاء گمشده	۱	۰.۰۰۰ ۱
			شفای بیماری خود	۸۵	۰.۰۰۴

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ۱۶۷

۰.۰۶	۱۱۰	شفایافتن همه بیماران	سلامت جسم و		
۰.۰۴	۸۱	سلامت جسم و روح	روح		
۱	۱۹۱۸	جمع			

۶. دسته‌بندی نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی

جدول ۱۱، جزییات نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی را نشان داده است. همانطور که در ستون مفاهیم مشاهده می‌شود، بیشترین درصد فراوانی در دسته نیازهای جمعی و رفع حاجات دیگران (۴۷ درصد) و بعد از آن درخواستها درباره زندگی و مشکلات آن با فراوانی ۲۴ درصد در رتبه دوم قرار دارد.

جدول ۱۱: درصد نیازهای جمع‌گرایانه ترکیبی

در صد	فراوانی مطلق	مفاهیم	زیر تم فرعی ۱	زیر تم فرعی ۲	تم اصلی
۰.۳۴	۶۷	زندگی و مشکلات آن	نیازهای جمعی	نیازهای ترکیبی (دنیا- آخرت)	نیازهای جمع گرا یانه ترکیبی
۰.۴۷	۱۰۰	رفع حاجات دیگران			
۰.۰۱ ۹	۴	طلب خیر و برکت برای همه			
۰.۱۸	۲۶	رفع انواع مشکلات کشور			
۰.۰۳	۷	توجه به نوجوانان و بچه ها	نیازهای گروهی		
۰.۰۱ ۹	۴	عاقبت به خیری جوانان			
۰.۰۱ ۹	۴	خوشبخت شدن جوانها			
۱	۲۱۲	جمع کل			

۷. دسته‌بندی نیازهای فردگرایانه فرامادی

طبق جدول ۱۲، نقش توکی و تبری و بیان احساسات نسبت به امام با حدود ۶۰ درصد کاملاً مشخص است.

جدول ۱۲: فراوانی نیازهای فردگرایانه فرامادی

تم اصلی	زیرتم فرعی ۲	زیرتم فرعی ۱	مفاهیم	فراوانی مطلق	درصد
نیازهای فردگرایانه فرامادی	پایبندی به تعهدات دینی		استغفار برای کوتاهی در عبادات	۱۶	۰.۰۰۸
			کمک برای تقویت ایمان	۱۲	۰.۰۰۶
			دوری از گناهان فردی	۲	۰.۰۰۱
			طلب عاقبت به خیری	۲	۰.۰۰۱
			طلب شفاعت در دنیا و آخرت	۱۲	۰.۰۰۶
			توسل به امام	۲۴	۰.۰۱۲
			طلب درستی و صداقت	۴	۰.۰۰۲
	دادخواهی از امام		پایان جنگ فلسطین	۱۲	۰.۰۰۶
			ذکر فداکاری ایرانیان در نبردها	۴	۰.۰۰۲
			رفع اختلاف فرقه‌ها	۱	۰.۰۰۰۵
			طلب مشاوره از امام	۸۸	۰.۰۰۴
			ضمانت و پناه آوردن به امام رضا	۲۵	۰.۰۰۲۵
			دلتنگی برای امام رضا	۵۶	۰.۰۰۳
			گلایه از دوری از خدا	۶	۰.۰۰۱
	پناهگاه امن امام		طلب سفرهای زیارتی	۱۱۷	۰.۰۰۶
			طلب دعوت از سوی امام رضا (ع)	۷۹	۰.۰۰۴
			طلب سرباز امام زمان بودن	۶	۰.۰۰۱
			آشتی با امام رضا	۳	۰.۰۰۱۵
			خشنودی امام رضا	۱۰	۰.۰۰۵
			اظهار ارادات به امام	۴۷	0.023
			هدیه معنوی به امام	۱۹	0.009
			تشکر از امام و خدا	۱۰۷	0.053
			درخواست توجه و همدلی	۱۹	0.009
	معناگرایی		حمایت از ائمه	۲	۰.۰۰۱
			ذکر مصیبت ائمه	۳۲	0.016
			بیان احساسات نسبت به ائمه	۱۱۷۸	0.59
طلب محشور شدن با ائمه			۳	۰.۰۰۱۵	

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ۱۶۹

۰.۰۰۱۵	۳	خشم و نفرت به دشمنان ائمه			
0.0045	۹	لطف ائمه به دشمنان			
0.0065	۱۳	جهل و نادانی یاران ائمه			
0.0022	۴۴	تعجیل در ظهور امام زمان			
۰.۰۰۲۵	۵	طلب شادی والدین	نیاز به عشق و احساس تعلق	نیازهای اجتماعی	
۰.۰۰۰۵	۱	طلب آشتی والدین			
۰.۰۰۰۱	۲	داشتن خانواده و همسر			
۰.۰۰۱۲	۲۴	طلب پیشرفت تحصیلی	جایگاه اجتماعی		
۱	۱۹۸۷	جمع نیازهای فرد گرایانه فرامادی	جمع		

۸. دسته‌بندی نیازهای جمع گرایانه ترکیبی

جدول ۱۳، جزییات نیازهای جمع گرایانه ترکیبی را نشان داده است. همانطور که در ستون مفاهیم مشاهده می‌شود، بیشترین درصد فراوانی در دسته نیازهای جمعی و رفع حاجات دیگران (۴۷ درصد) و بعد از آن درخواستها درباره زندگی و مشکلات آن با فراوانی ۲۴ درصد در رتبه دوم قرار دارد.

جدول ۱۳: درصد نیازهای جمع گرایانه ترکیبی

تم اصلی	زیر تم فرعی ۲	زیر تم فرعی ۱	مفاهیم	فراوانی مطلق	درصد
نیازهای جمع گرایانه ترکیبی	نیازهای ترکیبی (دنیا- آخرت)	نیازهای جمعی	زندگی و مشکلات آن	۶۷	۰.۳۴
			رفع حاجات دیگران	۱۰۰	۰.۴۷
			طلب خیر و برکت برای همه	۴	۰.۰۱۹
			رفع انواع مشکلات کشور	۲۶	۰.۱۸
		نیازهای گروهی	توجه به نوجوانان و بچه ها	۷	۰.۰۳
	عاقبت به خیری جوانان		۴	۰.۰۱۹	
	خوشبخت شدن جوانها		۴	۰.۰۱۹	
	جمع کل			۲۱۲	۱

(د) بحث و نتیجه‌گیری

برای تحلیل نیازهای مطرح شده در نامه‌ها می‌توان به این حدیث قدسی رجوع کرد: «يَا مُوسَى سَلْنِي كُلَّ مَا تَحْتَاجُ إِلَيْهِ حَتَّى عَ لَفَ شَاتِكَ وَ مِلَحَ عَجِينِكَ»؛ ای موسی! همه چیز را از من بخواه

حتی علف گوسفند و نمک خمیرت را (حرّ عاملی، ۱۴۰۷، ج ۷: ۳۲). اما اهل بیت چون واسطه فیض خدا می‌باشند و خداوند به واسطه آنها به بندگان روزی می‌دهد (صدوق، ۱۴۰۴، ج ۲: ۶۱۵)، توصیه شده که همه چیز را از این واسطه بخواهید؛ زیرا وساطت آنان در فیض کلی است و همه فیض‌ها از کوچک و بزرگ از طریق آنان به خلائق می‌رسد و طریق دیگری نیست. آیه ۳۵ سوره مائده نیز به واسطه بودن امام معصوم اشاره کرده است. در نامه‌های تحلیل شده، هر کس با توجه به اقتضائات روحی و روانی و پیشینه شخصیتی خود به شکلی به حضرت رضا(ع) ابراز احساسات کرده و نیازهای خود و اطرافیانش را مطرح کرده است که هم از نظر ویژگی‌های نوشتاری و هم از لحاظ نوع نیازها، در قالب سه سؤال اصلی ذیل تحلیل و واکاوی شده‌اند:

۱. نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) از چه ویژگی‌های نوشتاری برخوردارند؟

طبق نظر درپر و همکاران (۱۳۹۱)، نامه‌های بررسی شده در این تحقیق، کم‌وبیش از ویژگی‌های مشابه در اسلوب نوشتار نامه برخوردار بودند؛ یعنی در نامه‌ها مخاطب معمولاً فرد معینی است و ذکر القاب و دعا در حق او رایج است. تشکر از مخاطب نیز انجام شده بود. در متن اصلی، خواسته نویسنده یا هدف نوشتن نامه مطرح می‌شود و حجم نوشتار نامه‌ها، بین یک تا چهار صفحه متغیر بود. محتوای نامه‌ها به سه دسته عریضه، شکواییه و دلنوشته تقسیم شد. مقاله طالبی و سلامی (۱۳۹۵)، شهبازیان و همکاران (۱۳۹۲)، فصیحی (۱۳۸۹) و کشتمند (۱۴۰۰) نیز نشان داده‌اند که عریضه‌نویسی نوعی نامه‌نگاری شناخته شده است. بخش زیادی از نامه‌ها هم به صورت شکواییه نوشته شده بودند؛ با این تفاوت که شکواییه که قبلاً شکل خاص خود را داشت (مانند تحقیق پورعباس، ۱۳۹۷)، اما از نظر محتوا تغییری نکرده است. دلنوشته هم بخشی دیگر از نوع بیان در نامه‌ها بود.

۲. درخواستهای نگارندگان در نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) در چند قالب طبقه‌بندی می‌شوند؟ (تحلیل کیفی)

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان نیازهای مطرح شده در نامه‌ها را در دو نوع اصلی نیازهای مادی و فرامادی قرار داد. اگر سطوح ارتباطات انسانی را به درون فردی، میان فردی، گروهی و جمعی تقسیم کنیم، مشخص می‌شود که انسانها در ارتباطات خود به کدام یک از این چهار سطح توجه دارند. در این نامه‌ها خواسته‌های شرکت کنندگان در هر چهار سطح وجود

داشت. همچنین در محتوای نامه‌ها مشاهده شد که نیازهای مختلفی از طرف نگارندگان از امام رضا(ع) خواسته شده است که بخش زیادی از آنها در قالب سلسله نیازهای مازلو قرار داشت. بسیاری از نیازها در اثر باغچیقی (۱۳۹۶) در قالب نیازهای خودشکوفایی خود را نشان داده و تأییدکننده این نتیجه است.

نوع کنش سنتی نیز در این نامه‌ها نقش خاصی نداشت که تأییدکننده نظر گیرتز (۱۳۹۹) است؛ زیرا «دین همچنان عامل اصلی قدسیت بخشیدن به هنجارها و ارزشهایی است که اساس زندگی اجتماعی را تشکیل می‌دهند» (یوسف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۷). حضرت امیر(ع) در نهج البلاغه می‌فرماید: «لَا بَدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ»؛ یعنی مردم به امام نیاز دارند؛ زیرا امام، بهترین رهبر و مشاور است. نتایج نشان داده است بخش زیادی از نامه‌ها به معناگرایی اختصاص داده شده که به خوبی اثر این حدیث را در زندگی مردم نشان داده است. فرانکل (۱۳۹۷) معتقد است رفتار انسان غریزی نیست، بلکه خودش انتخابگر است؛ همچنین اینکه، انسانها دیگر بر اساس سنتها عمل نمی‌کنند و هرچه تأثیر دین و ارزشها کاهش یابد، انسان تنها تر می‌شود (شولتز و شولتز، ۱۴۰۲: ۱۹۹). باغچیقی (۱۳۹۶) نیز در اثر خود نتایج مشابهی به دست آورده است. توگی و تبری، ۶۵ درصد نیازهای فرامادی را تشکیل داده است که فقط ۵۹ درصد آن به بیان احساسات نسبت به امام معصوم اختصاص یافته و نشانگر اهمیت احساسات در بین نیازهای فرامادی است. نگهبان (۱۳۹۶) نیز در مقاله‌ای به واکاوی احساسات پرداخته است.

۳. سهم هر یک از انواع نیازها و کنشهای نامه‌نگاران در نامه‌های ارسالی به جشنواره فرهنگی هنری نامه‌ای به امام رضا(ع) چقدر است؟ (تحلیل کمی)

در این تحقیق از نظر فراوانی، نیازهای فردگرایانه فرامادی بیشترین درصد را تشکیل داده‌اند. در بین نیازهای فردگرایانه مادی نیز «درد دل با امام رضا (برای مشکلات مادی)» با بالاترین درصد، بیانگر تعلقات دینی و نقش میانجی‌گری امام است. همچنین نتایج تحقیق نشان داد نیازهای ترکیبی که در سطوح گروهی و جمعی طبقه‌بندی شدند، کمترین درصد را به خود اختصاص دادند. به نظر می‌رسد میزان و نوع ارتباط مردم با اعضای جامعه، اثر خود را در نوع درخواست افراد از امام و حتی در میزان و نوع ارتباط با شخصیت وی نشان می‌دهد؛ یعنی هر قدر پیوند آنان با اعضای جامعه خود دورتر، دعا‌های آنان عام‌تر و هرچه پیوندشان با دیگران نزدیک‌تر بود، دعا‌های خاص‌تر در قالب انواع نیازها مطرح شده بود. برخی تحقیقات نیز به این موضوع اشاره کرده‌اند؛ از جمله در پژوهش شیخ‌حسینی و همکاران (۱۳۹۸) به این نتیجه رسیدند که نه تنها همه اعمال و مناسک مذهبی، بلکه انواع

مدلهای ارتباطی و راهکارهای بهبود آنها نیز مبتنی بر اصول دینی است. هیوم در کتاب «ادیان زنده جهان» نوشته است: «در تاریخ بشر هرگز حتی قبیله‌ای وجود نداشته است که به گونه‌ای دیندار نبوده باشند. به تعبیر میرچا الیاده، انسان به نحوی چاره‌ناپذیر به انواع و اقسام شیوه‌ها، دین‌ورز بوده است و موقعیت و طبیعت انسان در چنین جهتی در حرکت است (میر، ۱۳۸۰: ۳۰). بنابر این، می‌توان گفت کنشگران در اینجا عاملانی محاسبه‌گر، سودطلب و عقلانی محسوب می‌شوند که انتخاب می‌کنند چگونه عمل کنند. البته این نکته مهم نیز گفتنی است که با توجه به اینکه تحقیق حاضر از نوع کیفی است و هدف آن تعمیم کلی نیست و از طرفی، نامه‌های تحلیل‌شده، نامه‌های برگزیده بوده‌اند، به طور قطع نمی‌توان نتایج حاصل را به همه کسانی که با امام معصوم ارتباط برقرار می‌کنند تعمیم داد. مسلماً خواسته‌های زیاد دیگری نیز بوده‌اند که در نمونه آماری این مقاله در نظر گرفته نشده است.

تحلیل محتوای گزیده‌ای از نامه‌های ارسال شده به ... ♦ ۱۷۳

منابع

- بازدار، بتول (۱۳۹۲). تحلیل محتوای نرم‌افزارهای آموزش درس ریاضی موجود در بازار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تکنولوژی آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه.
- باغچیقی، مهناز (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی و نقد روان‌شناسانه پنج نامه سرگشاده در ادبیات جهان بر اساس نظریه‌های مازلو، آدلر، فرانکل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه حکیم سبزواری.
- پورعباس، حسین (۱۳۹۷). شکوه و شکایت شهریار بر اساس کلیات فارسی و تحلیل علت‌های آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور استان آذربایجان شرقی، مرکز پیام نور تبریز.
- جعفری، سیدسجاد (۱۳۹۶). بررسی نامه‌های امام کاظم (علیه السلام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه ادیان و مذاهب.
- جلالی، رستم (۱۳۹۷). تحلیل بیان عاطفی و احساسی مضامین اجتماعی در کتاب اهلای مع‌السلامه؛ تألیف عبدالوهاب مطاوع. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه کردستان.
- حبیبی، شهناز (۱۴۰۱). سبک‌شناسی موضوعی نامه‌های پیامبر (ص). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء.
- حر عاملی، محمد بن الحسن (۱۴۰۷ ق). وسائل الشیعه. قم: آل‌البیت.
- درپر، مریم و همکاران (۱۳۹۱). «اسلوب نوشتار نامه‌های فارسی، توصیف و طبقه‌بندی گونه نامه». سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی، ۱ (۱۵): ۶۶-۴۷.
- دوورژه، موريس (۱۳۷۵). روشهای علوم اجتماعی. ترجمه خسرو اسدی. تهران: امیرکبیر، چ سوم.
- رضائیان، علی (۱۳۷۹). مدیریت رفتار سازمانی. تهران: سمت.
- ریمانی نیکو، فرحناز؛ مرضیه ریمانی نیکو و محسن لطف‌آبادی (۱۳۹۵). «زبان تملق در گفتار نامه‌نگاری ایرانی». خردنامه، ۷ (۱۷): ۷۰-۵۹.
- شهبازیان، محمد؛ محمدامین بالادستیان و روح‌الله شاکری زواردهی (۱۳۹۲). «بررسی و تحلیل اسناد عریضه‌نویسی با تأکید بر آسیب‌های آن». در انتظار موعود، ۱۳ (۴۲): ۷۳-۹۶.
- شولتز، داون پی. و سیدنی الن شولتز (۱۴۰۲). نظریه‌های شخصیت. ترجمه یحیی سیدمحمدی. [بی‌جا]: [بی‌نا]، چ پنجاهم.
- شیخ‌حسینی، محسن؛ مصطفی منعمی‌زاده و احمد اولیایی (۱۳۹۸). «مدلسازی و تحلیل ارتباطات انسانی و وحیانی از منظر مهندسی مخابرات». اندیشه نوین دینی، ۱۵ (۹۵): ۷۶-۶۳.
- صدوق، محمد بن علی (۱۴۰۴ ق). من لایحضره الفقیه. قم: انتشارات اسلامی.

- طالبی، ابوتراب و احمد سلامی (۱۳۹۵). «دینداری عامیانه: واکاوی عریضه‌نویسی برای چاه جمکران از منظر عریضه‌نویسان». علوم/اجتماعی، ۲۳(۷۲): ۱۰۷-۷۱.
- غلامی کوتنانی، مارال و ناصر عزیزاده (۱۳۹۷). «بررسی و تحلیل نامه‌نگاری‌های عاشقانه در دو منظومه خسرو و شیرین و لیلی و مجنون نظامی و مقلدانش». سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی (بهار ادب)، ۳۹: ۲۴۴-۲۲۵.
- فرانکل، ویکتور (۱۳۹۷). انسان در جستجوی معنا. ترجمه مهدی گنجی. تهران: ساوالان، چ دوم.
- فسایی صادقی، سهیلا و ایمان عرفان‌منش (۱۳۹۴). «مبانی روش‌شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی، مورد مطالعه: تأثیرات مدرن‌شدن بر خانواده ایرانی». راهبرد فرهنگ، ۸(۲۹): ۹۱-۶۱.
- فصیحی، سیمین (۱۳۸۹). «حقوق شهروندی در عریضه‌های زنان عصر مشروطه (دوره دوم و سوم مجلس شورای ملی)». تاریخ ایران، ۳(۳): ۱۶۵-۱۴۷.
- کشتمند، ناهید (۱۴۰۰). سنخ‌شناسی تطبیقی کنشگران اجتماعی عریضه‌های منطقه کرمانشاهان از مشروطه تا پایان حکومت رضاشاه. رساله دکترای تخصصی. دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهرا.
- گیرتز، کلیفورد (۱۳۹۹). تفسیر فرهنگها. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: ثالث.
- میر، ایرج (۱۳۸۰). دین و سیاست در اندیشه‌های امام محمد غزالی و خواجه نصیر طوسی. تهران: نی.
- نامور، حسین (۱۳۹۹). بررسی و تحلیل ساختار و محتوای نامه‌های امام حسین (ع). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور استان خوزستان، مرکز پیام نور اهواز.
- نگهبان، علی (۱۳۹۶). مدلسازی احساسات کاربران شبکه اجتماعی بر اساس متن پیامهای فارسی؛ مورد کاری: شبکه اجتماعی توئیتر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. پردیس دانشگاهی، دانشگاه صنعتی ارومیه.
- یوسف‌زاده، حسن؛ ابراهیم فیاض و کریم خان‌محمدی (۱۳۹۶). «ارتباطات میان فرهنگی بر اساس نظریه کنش دعوتی متناظر با کنش ارتباطی هابرماس». مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه، ۱(۲): ۱۴۶-۱۲۱.

- Adnan, Nawfal Alsaad (2020). **Pragmatic Analysis of Impllicature in Imam Ali's Selected Letters**. thesis.
- Hayes, E. (2021). "Between Implementation and Legislation: The Shi'i Imam Muḥammad al-Jawād's Khums Demand Letter of 220 /835". *Islamic Law and Society*, 28(4): 382-414.
- Panda, Ivy (2023). **Critical Analysis of "Letter From Birmingham Jail"**.

- Baghchighi, Mahnaz (2017). **Comparative Study and Psychological Criticism of Five Open Letters in World Literature Based on the Theories of Maslow, Adler, and Frankl**. Master's Thesis. Hakim Sabzevari University, Faculty of Literature and Humanities.
- Bazdar, Batoul (2013). **Content analysis of mathematics teaching softwares available in the market**. Master's thesis. Educational Technology, Islamic Azad University of Kermanshah.
- Derper, Maryam et al. (2012). **"Persian letter writing style, description and classification of letter types"**. *Stylistics of Persian prose*, 1(15): 47-66.
- Duverger, Maurice (1996). **Methods of social sciences**. translated by Khosrow Asadi. Tehran: Amir Kabir, ch. 3.
- Fasaee Sadeghi, Soheila & Iman Erfanmanesh (2015). **"Methodological foundations of documentary research in social sciences, case study: The effects of modernization on the Iranian family"**. *Cultural Strategy*, 8(29): 61-91.
- Fasihi, Simin (2010). **"Citizenship rights in women's petitions during the constitutional era (second and third terms of the National Assembly)"**. *Iranian History*, 3(3): 147-165.
- Frankl, Victor (2018). **Man's Search for Meaning**. translated by Mehdi Ganji. Tehran: Savalan, second edition.
- Geertz, Clifford (2020). **Interpretation of Cultures**. translated by Mohsen Salasi. Tehran: Sales.
- Gholami Kotnani, Maral & Naser Alizadeh (2018). **"Study and analysis of love letters in the two poetic collections "Khosrow, Shirin, Leyli, and Majnun" by Nizami and his imitators"**. *Stylistics of Persian Poetry and Prose (Bahar Adab)*, 39: 225-244.
- Habibi, Shahnaz (2022). **Thematic typology of the letters of the Prophet (PBUH)**. Master's Thesis. Al-Zahra University (S), Faculty of Literature.
- Horr Ameli, Muhammad ibn al-Hassan (1986). **Al-Wasal al-Shia**. Qom: Al-Al-Bayt.
- Jafari, Seyyed Sajjad (2017). **Study of the letters of Imam Kazem (PBUH)**. Master's thesis. University of Religions and Denominations.
- Jalali, Rostam (2018). **Analysis of Emotional and Sensual Expression of Social Themes in the Book Ahla Ma'al-Salamah by Abdolvahab Matawee**. Master's Thesis. University of Kurdistan.
- Keshtmand, Nahid (2021). **Comparative typology of social activists of the Kermanshah region petitions from the Constitutional period to the end of Reza Shah's rule**. PhD thesis. Al-Zahra University (S), Faculty of Literature.
- Mir, Iraj (2001). **Religion and Politics in the Thoughts of Imam Muhammad Ghazali and Khajeh Nasir Tusi**. Tehran: Nay Publishing House.
- Namwar, Hossein (2020). **Study and analysis of the structure and content of Imam Hussein's (AS) letters**. Master's thesis. Payam Noor University of Khuzestan Province, Payam Noor Center of Ahvaz.

- Negahban, Ali (2017). **Modeling the Emotions of Social Network Users Based on Persian Messages Texts. Case Study: Twitter Social Network**. Master's Thesis. Urmia University of Technology, University Campus.
- Pourabbas, Hossein (2018). **Shahriar's Complaint and Complaint Based on Persian Generalities and Analysis of Its Causes**. Master's Thesis. Payam Noor University of East Azerbaijan Province, Payam Noor Center of Tabriz.
- Rezaian, Ali (2000). **Organizational Behavior Management**. Tehran: Samt.
- Rimani Niko, Farahnaz; Marzieh Rimani Niko & Mohsen Lotfabadi (2016). **"Flattery Language in Iranian Letter Writing Discourse"**. *Kheradnameh*, 7(17): 59-70.
- Saduq, Muhammad ibn Ali (1983). **Man la-Ihazrah al-Faqih**. Qom: Islamic Publications.
- Schultz, Dawn P. & Sidney Ellen Schultz (2023). **Personality Theories**. Translated by Yahya Seyyed Mohammadi. 50th edition.
- Shahbazian, Mohammad; Mohammad Amin Baladastestian & Ruhollah Shakeri Zavardehi (2013). **"Review and Analysis of Petition Writing Documents with Emphasis on Its Harms"**. *Waiting for the Promised*, 13(42): 73-96.
- Sheikhhosseini, Mohsen; Mustafa Menemizadeh & Ahmad Oliaei (2019). **"Modeling and Analysis of Human and Revelational Communication from the Perspective of Telecommunications Engineering"**. *Scientific Journal of New Religious Thought*, 15(95): 63-76.
- Talebi, Abu Torab & Ahmad Salami (2016). **"Folk Religiosity: An Analysis of Petition Writing for the Jamkaran Well from the Perspective of the Petition Writers"**. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 23(72): 71-107.
- Yousefzadeh, Hassan; Ebrahim Fayyaz & Karim Khanmohammadi (2017). **"Intercultural Communication Based on the Theory of Invitatory Action similaring to Habermas' Communicative Action"**. *Socio-Cultural Studies of Hawza*, 1(2): 121-146.